

Henryk Dubowik

Zbiory specjalne w Bibliotece Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego

Podstawą zbiorów są wykorzystywane na bieżąco książki z XIX, XX i XXI wieku, ale Biblioteka gromadzi także kolekcje specjalne, udostępniane jedynie do badań naukowych i na specjalne wystawy. W ich skład wchodzi: stare druki, mapy, rękopisy i grafika.

Kolekcja starych druków Biblioteki UKW obejmuje ok. 2400 książek drukowanych od XV do XVIII wieku. Droga zakupów w antykwariatach udało się zebrać wydawnictwa reprezentujące najważniejsze oficyny drukarskie. Wyróżnia się wśród nich 15 woluminów inkunabułów, czyli druków z XV wieku. Najstarszy to przekład łaciński *Historii Kościoła* Euzebiusza z Cezarei (Mantua 1479). Kolorowe, ręcznie wykonane inicjały ma *Biblia* (Bazylea 1498). Posiadamy też dzieła Cyserona (1486) i Swetoniusza (1493).

Zagraniczne oficyny z XVI wieku reprezentują w naszych zbiorach przede wszystkim druki Alda Piusa Manutiusa i jego następców (tzw. „aldiny”). Wprowadził on do swoich książek druk pochyły – kursywę, wykorzystywaną przede wszystkim w edycjach klasyków wydawanych w małym formacie, np. w poematach Katullusa (1515), Petrarcki (1546) i Juwenalisa (1501). W oficynie Alda ukazał się też jeden z pierwszych słowników języka włoskiego: *Le ricchezze della lingua volgare* Francesco Alunno (1543). Z drukarzy paryskich XVI wieku reprezentowani są w naszej kolekcji: Jodocus Badius Ascensius z sygnetem przedstawiającym prasę drukarską (dzieła Aureliusza Macrobiusa z 1513 roku) i Henri Estienne, specjalizujący się w edycjach klasyków greckich (*Romaika – Historie rzymskie* Appiana z Aleksandrii, 1592). W Niderlandach zasłynęła drukarnia Christophora Plantina z Antwerpii, której sygnetem był rozarty cyrkiel. Posiadamy potężny wolumin prawa rzymskiego, skodyfikowanego z woli cesarza Justyniana (1575).

W XVI wieku wydawano książki bogato ilustrowane drzeworytami – przykładem jest słynny zielnik *Krauterbuch* Leonharda Fuchsa (Bazylea 1543), w którym drzeworytowe ilustracje są ręcznie kolorowane, będący w naszych zbiorach.

Pierwszą stałą drukarnię w Krakowie założył w XVI wieku Jan Haller. Reprezentują ją w naszych zbiorach m.in. *Statuty Łaskiego* z 1506 roku oraz *Commune incliti Poloniae Regni privilegium...* z drzeworytem przedstawiającym sejm oraz pierwodrukiem *Bogurodzicy*. Z drukarni Floriana Unglera pochodzi dzieło Arystotelesa *De anima* (*O duszy*, 1513), z drukarni Hieronima Wietora – *Chronica Polonorum* – kronika Macieja Miechowity (1521). Łazarz Andrysowic i jego syn Jan Januszowski prowadzili Oficynę Łazarzową z sygnetem: obelisk. Ukazały się w niej prawie wszystkie dzieła Jana Kochanowskiego (mamy tylko *Fragmenta albo pozostałe pisma* z roku 1604, kiedy właścicielem drukarni był Bazyle Skalski). Posiadamy ponadto wydaną w tej oficynie Biblię w przekładzie Jakuba Wujka (1599) oraz najlepiej zachowany w Polsce egzemplarz książki Stanisława Sokołowskiego *Iustus Ioseph* (1586), wypożyczony do reprodukcji przez Bibliotekę Narodową. *Biblia* w przekładzie Leopolda, bogato ilustrowana drzeworytami, ukazała się w oficynie Mikołaja Szarffenbergera w 1577 roku. Maciej Wirzbięta tłoczył przede wszystkim dzieła Reja. Posiadamy zdobione drzeworytami *Zwierciadło* z roku 1568, w którym znajduje się m.in. *Żywot człowieka poczciwego* oraz portret pisarza. W oficynie tej ukazał się także *Dworzanin* Łukasza Górnickiego (1566), będący w naszych zbiorach.

W wieku XVII wydawano bogato ilustrowane miedziorytami dzieła historyczne i geograficzne. Mamy np. słynną pracę Samuela Pufendorfa *De rebus a Carolo Gustavo Sveciae Rege gestis* (Norymberga 1698), opisującą m.in. jego wojny z Polską, dlatego znajduje się w niej wiele wizerunków miast polskich, w tym Bydgoszczy. Barokowe miedzioryty – frontispisy – zdobiły także wówczas karty tytułowe książek. Dla działającej nadal oficyny Plantina projektował je m.in. Peter Paul Rubens. Taki frontispis mają także łacińskie poezje Macieja Kazimierza Sarbiewskiego *Lyricorum libri IV* (1632). Słynna stała się ponadto oficyna Elzevirów, tłocząca kieszonkowe książeczki z tekstami klasyków oraz monografiami poszczególnych krajów. Spośród tych „elzevirów” – małych republik jest u nas *Gallia* (1629) oraz *Respublica sive status Regni Poloniae...* (1642).

W Krakowie na przełomie XVI i XVII wieku działała drukarnia Andrzeja Piotrkowczyka, w której w 1600 roku ukazały się *Kazania o siedmi sakramentach* Piotra Skargi, z pierwodrukiem *Kazań sejmowych*. W Gdańsku miał swą siedzibę Georgius Förster. Spośród kilku jego wydawnictw z naszej kolekcji

wymienimy ozdobione pięknymi frontispisami dzieła: *Commentarii Chotinnensis belli* (Komentarze o wojnie chocimskiej, 1646) Jakuba Sobieskiego, ojca Jana III, *Polonia* Szymona Starowolskiego (1652) oraz *Historia Lithuana* (*Dzieje Litwy*) Alberta Wijuka Kojalowicza (1650).

W wieku XVIII szczególną popularność zdobywają wydawnictwa encyklopedyczne. Posiadamy m.in. słynną encyklopedię francuską, redagowaną przez Diderota i d'Alemberta: *Encyclopedie ou dictionnaire raisonne...*, obejmującą 35 dużych woluminów, w tym 10 tomów plansz miedziorytowych. Spośród ilustrowanych książek zoologicznych można wymienić kilkudziesięciotomowe dzieło Buffona *Histoire naturelle...*, wydawane na przełomie XVIII i XIX wieku.

Drukarze XVIII wieku tłoczyli książki pięknymi, projektowanymi przez nich czcionkami. Z oficyny Johna Baskerville'a w Birmingham pochodzi dzieło Ashleya Anthony'ego Coopera *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times* (1773), z paryskiej drukarni Didotów – *Oeuvres completes de Racine* – dzieła Racinea (1796), Giambattista Bodoni z Parmy w 1789 roku wydrukował *Amintę* Tassa.

W Warszawie dzieła polskich pisarzy doby oświecenia tłoczył Michał Gröll. W naszych zbiorach znajduje się m.in. *Wojna Chocimska* Ignacego Krasickiego (1780), poezje Franciszka Dionizego Książczaka (1788) i Franciszka Karpińskiego (1790) oraz dzieło Hugona Kołłątaja *Do Stanisława Małachowskiego... Anonima listów kilka* (1788). Pięknie wydane są *Sielanki polskie* (1778) drukowane dla Gröllla w Lipsku. Piotr Dufour tłoczył m.in. wydawnictwa słownikowe, np. kilkutomowy *Nowy dykcyonarz historyczny...* przełożony z francuskiego przez Józefa Ignacego Boelcke (1785).

Zbiory kartograficzne liczą w Bibliotece UKW ponad 400 atlasów i map. Z roku 1606 pochodzi słynny *Atlas* Mercatora, wydany przez Hondiusa w Amsterdamie. W 1772 roku została wydana wieloarkuszowa mapa Polski Ricciego Zanoniego. Na uwagę zasługują ponadto mapy poszczególnych krajów Europy lub ich regionów, drukowane od XVII do XVIII wieku w oficynach Jansonia, Homanna i Hondiusa. Niektóre z nich są ręcznie kolorowane.

W zbiorze rękopisów znajdują się *Opera* (*Dzieła*) Lactancjusza Firmianusa, przepisane w 1467 roku we włoskim scriptorium oraz dwie karty pergaminowe z iluminowanym modlitewnikiem z początków XV wieku. Z czasów późniejszych pochodzi sztambuch – książka pamiątkowa Witolda Bełzy, dyrektora Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy, zawierająca m.in. wpisy: Jana Kasprowicza, Teofila Lenartowicza, Kornela Makuszyńskiego, Stanisława Przybyszewskiego, Adama Grzymały-Siedleckiego, kompozytorów Feliksa Nowowiejskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Ludomira Różyckiego oraz

ilustracje wykonane przez Franciszka Kostrzewskiego, Konstantego Laszczkę i Jerzego Rupniewskiego. Bogaty jest ponadto zbiór rękopiśmiennych dedykacji autorskich na książkach przekazywanych przyjaciołom i znajomym; znajdują się wśród nich m.in. dedykacje Józefa Piłsudskiego i Czesława Miłosza. W powstałej niedawno Pracowni Dziedzictwa Kresów Wschodnich znajdują się liczne pamiątki dotyczące lat międzywojennych i II wojny światowej.

Zbiory graficzne Biblioteki UKW obejmują ponad 14 tysięcy jednostek. Znajduje się wśród nich m.in. bogata kolekcja litografowanych portretów polskich z XIX wieku, widoki miast oraz reprodukcje słynnych obrazów, wykonywane głównie techniką miedziorytu lub stalorytu. Najwięcej mamy ekslibrisów, znaków książkowych od XVIII do XX wieku, wykonywanych nieraz przez znakomitych grafików – w technice drzeworytu, miedziorytu, akwaforty lub litografii.